

ГОРКО НА ПОБЕЖДАВАНИТЕ

**(извадки от последната статия на проф. Петър Коледаров)
проф. Петър Коледаров, “Горко на побеждаваните”, в. “Учителско дело”, бр. 9, 10,
11, 4-18 III.1992 г.**

В някогашния социалистически лагер действаха специални комисии от “надеждни” български и от съответните “народнодемократични” страни историци. Те съгласуваха представянето на събития и процеси, за да се премълчават неприятните факти и страници от общото минало. Никога обаче решенията не бяха в полза на българите, а тъкмо обратното - за тяхна сметка. Твърде поучителен е примерът с Македонския въпрос, който се разглеждаше като резултат от “шовинистичните стремежи на българите” и се признаваше съществуването на отделен македонски език. Нещо повече - за улесняване на Кремлинската балканска политика, почиваща на плана да се създаде социалистическа федерация на полуострова, бе обявено съществуването на тракийска и добруджанска нация, разроени пак от българската нация, но с придадени малцинства от колонизирани гърци и румънци. Главната задача на тази комисия от историци бе да закрийт съществуващите и неблагоприятстващи факти, особено ако са свързани с ролята и участието на Русия... Началото на тази практика може да се отнесе още преди Освобождението и да се свърже с видния наш историк проф. Марин Дринов - един типичен пример за съчетаване на искрено родолюбие със заслепената преданост на старите русофили... Същият историк остави като наследство на историографията още една погрешна теза, която вече в продължение на повече от столетие ни отклонява от една от най-важните истини за прабългарите: техният брой, произход и отношение към славяните, а оттам и от правилното разрешение на въпросите за основите, върху които са почивали образуванията от тях държава и народност, т.е. етногенезиса на българите като нация. Началото и обяснението на заблудата следва да се отнесе към времето, когато славянофилите в Русия започнали най-после кампанията си в защита на “братята българи”, страдалци под игото на султана. Изпърво сред руската общественост се надига негодувание срещу даденото на българите определение “братя”, защото дунавските не могли да се различават от волжките, които действали на страната на татарите срещу източните славяни. С авторитета си проф. Дринов лесно разсеял възникналото недоразумение с твърдението, че Аспаруховите българи били една незначителна “орда”, скоро загубила добитото с насилие господство над славяните, които вземат връх и поради това съвременният българин бил “еднокръвен брат на славянското племе”. Макар и оскъдни, при внимателен анализ данните от писмените, археологическите и др. паметници сочат, че доведената на Балканите група прабългари от братята Аспарух и Кубер не са били малочислени. Те ще да са били в достатъчен брой, за да окажат исканата от славяните помощ срещу съюзилите се Византийска империя и Аварско хаганство. Още същата година славянските племена и вождове и Аспарух сключили договор и организирали на равноправни начала обща държава, която под негово ръководство водила 4-годишни победни действия срещу противославянската коалиция, а след своя разгром в 680г. император Константин Погонат бил принуден на следната 681г. да признае с договор новата държава. В същия международно правен акт се уговарило още в нейния зародиш правото да защитава еднородниците на образувалите я етноси, останали извън границите ѝ. Тази задача остава основна на демократичната по своя характер държава, чиято история и настояще все още е борбата за обединението им в пределите на етническата територия на

образувалата се още през IX-X в. българска народност и под закрилата на своя държава. Това обединение не се е постигнало с военно насилие, а почивало на доброволни начала и разбирателство... Отстояването било с ярко национално съзнание още през XI в. и първото изпитание е византийското иго. Тази устойчивост изобщо или недостатъчно се свързва с демократичността на старата българска култура. Достъпната книжнина на разбираем за всички език позволила да се огласяват и обсъждат при широко участие и отвлечени теми. Като доказателство за това могат да се приведат множество факти. Достатъчна е обаче наскоро приетата на всички езици на планетата дума "гласност". Тя е старобългарска заемка в руския език със същото значение и производни като "оглашение", глашатай и др. и несъмнено не произлиза от руската дума "голос", а от българската "глас", бидейки отражение на действителността в Средновековна България. Друга неотчетена проекция на демократичността на българите през столетията е характерът на началното устройство на държавата им. От своето създаване до преобразуването си в централизирана държава в девети век, тя е единствената федерация на Средновековието, а по общо признание последната се приема за най-развита и демократична форма на управление в наши дни. Незадоволително и в погрешна посока е потърсено и решението на въпроса за произхода и прародината на прабългарите, както и за обхвата и местоположението на техните държавни образувания преди достигането на Долни Дунав от Аспарух. Последните проучвания на най-изтъкнатите ориенталисти като Карл Менгес, Омелян Прицак и др. показваха, че този народ, който според хазарския каган наброявал колкото пясъка в морето, не следва да се причислява към тюрките или друго алтайско семейство на народи, което умело се използва от пантюркистката пропаганда, а трябва да се обособяват отделно заедно с хуните и някои други етноси. Твърде примесеният състав на прабългарите може да се отдаде единствено на традиционната им политика да привличат подвластните им народи чрез сродяване и търпимост, произтичащи от същностната им демократичност. По този начин проникват и се наблюдават наред с иранските и някои вторични тюркски елементи. В последно време Петър Добрев насочи основателно търсенето на родината на прабългарите на север от планинския масив Памир и Хиндукуш, а Кубратовата държава не само около, но и в самата Кавказка верига. Тези изследвания позволяват да се отговори на много от затруднените науката въпроси като се започне с някои най-общии черти с основните цивилизации на Междуречието на Тигър и Ефрат на прабългарската култура, добила високото си развитие благодарение на съседството си и взаимодействието си с тях. Естествено е поради стратегическото си положение, обширния обхват на етническата си и държавна територия и най-голямата си численост сред обитателите на Югоизточна Европа, на България да е била предопределена ролята на умиротворител, който предотвратява сблъсъци и разпри на Балканите. Наред с това, тя осигурявала останалата част на материка срещу нашествията на номади през Евразийската порта и на араби и други източни етноси през Проливите. Така на запад твърде рано се забелязва и прочува името на Тервел, който имал същата заслуга на Изтока, както Карл Мартел - мажордома на Карл Великий, загдето спрял арабите на Пиринеите. Впоследствие България продължава да бъде бастион на мира и щит на континента, защото българският народ поема и омаломощава началните удари на завоевателите като татарите през XIII в. и османците през следващия век, за да може да се организира и спре настъплението им отвъд Средна Европа. До излизането на труда "Политическата география на средновековната българска държава" териториалният обхват и структурата на държавата през тази епоха не бяха достатъчно изследвани и когато се представяха в текстове или на историческата карта, те бяха чувствително умалени. Така например българославянската държава на Аспарух бе очертана само в пределите на Столичната или т.нар. Вътрешна област, без да се включват

федеративните славянски княжения, известни в историята като “Околни Славинии” и Северозападното Черноморие, заето от Аспаруховите българи, отбранявали Долни Днeпър като източна граница срещу хазарите. През девети век Крум и синът му Омуртаг /за който напоследък проф.Имре Боба от университета в Сиатъл, в САЩ доказва, че са трансилвански прабългари/ включили земите на Големия завой на Среден Дунав, реката Хрон и Високите Татри, които съставили втория дял на държавата, а “третият дял от българската държава”, както го нарича Теофилакт Охридски, бил образуван от Македония и прилежащите Албания, Епир и Тесалия. Поради неверния прочит на изворите бе прието, че цар Симеон бил загубил отвъддунавските си владения, но без да се обяснява как и кога “слабият” цар Петър си ги възвръща и дори отстъпва една част на маджарите, за да не опустошават родината му. Северозападното Черноморие било отнето от Византия по времето на цар Самуил, а Трансилвания и Банат от маджарите, но едва към 1035 г. т.е. след падането на столицата Охрид в 1018г. Земите между Дунава и Карпатите изобщо не попадат под чуждо иго, а се управляват от местни първенци по установения преди това от българската държава ред за граничните области. Населението им оказва решителна помощ на Асеневици и се присъединява към възстановената от тях държава. Която възприема заветните и задачи - да обедини в пределите на българската народност, както свидетелстват изворните известия. За втория период от съществуването на средновековната българска държава следва да се подчертае /наред с твърдата ръка на Асеневици/ и всепризнатият хуманизъм на Иван-Асен II, който - останал верен на демократичните традиции в царството - не позволявал поробвания на военнопленници, клади и жестокото преследване на еретиците-дуалисти или на чужденците. Еманацията на българската държавност, култура и народностна принадлежност са предпоставките да се запази българският характер на болярите в Македония, Отвъддунавските земи, Моравско и пр. след упадъка на Централната власт в Търновското царство... До края на XIV в., когато българите падат под османско иго, етническата им цялост се запазва на юг от Карпатите, междата на гористата и гористо-степна област в Долни Днeпър и Северозападното Черноморие, както и в пространството до Черно, Бяло и Адриатическо море, независимо, че сред тях в днешната Албания, Епир и Тесалия се заселват чужди етнически групи от албанци и гърци, а в Бесарабия и Добруджа - татари. Загубата на българския елемент в тези области се предхожда от преливането на маси от техни еднородници в словашката, унгарската, украинската и гръцката народност. От започналия към края на XI в. процес изброените народи получават /наред с кръвното им сродяване/ и значителен принос от ценности, с които българите оплождат и развиват съответната тяхна държавност и местна култура. Тези асимилации не следва да се приемат като основания за възбуждане на взаимна вражда, а напротив, да се изтъкват при всеки подходящ случай, за да покажат българския дял в това развитие и основата за по-мощна дружба между споменатите народи. Етническите преливания обаче съвпаднали с петвековното османско иго и не позволили на българите - един от най-старите съществуващи до днес под същото име народи на континента - да достигнат нормалната си численост от естествения прираст на населението при нормални условия, но въпреки всички препятствия и затруднения те могли да се запазят - даже до първите десетилетия на XX век като един от най-многобройните народи на Балканите! Османските завоеватели прозорливо доловили опасността многочислените българи, даже и при слабостта на централната власт в царството им и неговата раздробеност, да организират обединен християнски отпор на Балканите. За да им попречат, те насочили ударите си най-напред върху търновския и другите обявили се за самостоятелни български владетели. След умело използваната тактика на разединение османските султани съумели да унищожат освен техните

държави и Търновската патриаршия, и Охридската архиепископия на цяла България. Това лишило българите от национално средище и от църковна институция, която да поддържа техния народностен дух и свят. Освен това на българите не била оставена нито педя със самоуправление в една или друга степен, нито територия, която да се радва на по-късно завладяване. Това щастие сполетяло призналите се за зависими от султана угровлашки воеводства, сърбите в непристъпните планини на Черна гора, гърците в Пелопонес, остров Крит и Йонийския архипелаг /който въобще не попаднал никога под османска власт/. Поробителят поставил българите под своята желязна пета и им отредил най-тежкото съществуване поради тяхната най-пряка географска близост до столиците /първо Одрин, а после Цариград/, числено превъзходство, непримиримо свободолюбие и пълен отказ да съдействат в управлението на империята, което с усърдие вършели фанариотите около Вселенската гръцка патриаршия, потурнаците-сърби и приелите исляма бошнаци. Едва през началните десетилетия на XIX в. гърците и сърбите вдигнаха своите “първи” въстания срещу султана. За разлика от тях българският народ преднамерено и неоснователно наричан “робски”, никога не бе преклонил глава пред поробителя си. Съпротивата му започна още след първото десетилетие от падането на Търновското и Видинското царство, когато престолонаследниците на последните владетели оглавиха борбата на българското население в Тимошко, Моравско и Северна Македония за възвръщането на българската свобода.. Достатъчно е да си припомним Първото и Второто търновско въстание, Чипровското и Карпошовото/1690-1691г./... Участието в тях навличаше жестокото отмъщение на султанската власт, поради което най-будното и състоятелно население беше принудено да поеме дългия път на изгнаничеството. Наред с тази остра форма на обезкръвяване българският народ страдеше от отнемането на най-хубавите жени, девойки и дечица за харемите, най-здравите младежи за еничарските корпуси и от помюсюлманчванията чрез съблазън или за лични облаги или с грубо насилие. Твърде значителен е бил и броят на отродилите се българи в покрайнините на етническата ни територия чрез посръбчване и елинизирание от фанатизирания клир на Гръцката и Сръбска патриаршия или при натурализацията в околните страни на откъсналите се от националното си ядро български изселници. Докъм средата на XIX в. може да се каже, че сред народите на Балканите все още не бяха се разразили острите страсти и противоречия, обзели другите дялове на материка. Нещо повече - българинът не би пожалил и кръвта си, за да подпомогне всяка една от започналите през XIX в. националноосвободителни борби на своите съседи с увереността, че те ще му се отблагодарят за понесените от него жертви, когато дойде ред и за него да отхвърли игото. Нашите деди обаче бяха жестоко измамани в надеждите си, защото национализмът у първенците от освободените от великите сили съседски държавици все повече се изразявал в шовинизъм. Негов израз беше стремежът да възстановят средновековните си империи на връхната точка от своето могъщество, и то за сметка на българския народ. Така около поврата на XVIII в. с настойчивост вече се поема от фанариотите “мегало” - идеята за възстановяването на Византийската империя, а в 1844г. Милотин Гарашанин с “Предначертанието” си даде израз на стремежите у великосръбските шовинисти да разширяват родината си като “откъртват здрав темел” от източния си съсед и възобновяват мимолетното /непросъществувало и половин век/ царство на Стефан Душан, който заслужил това прозвище, защото посегнал на живота на своя баща. Противодействието на българина срещу гръцките и сръбските апетити започва в най-заstraшените южни покрайнини на земите му - Македония и Одринска Тракия. След успеха на образователното дело, обусловено от вековните му традиции, той подхваща бурна разпра с Фенер за културнонационалната си независимост. Протекла като църковна борба, тя се увенчава с успех през 1870г., когато точно хиляда

години след официалното си признание /на Осмия вселенски събор в 870г./ българите си възвръщат църковното самоуправление и едва тогава получават от султана признанието, че са самостоятелна нация. Под заплахата Балканският колос да се възправи отново в пълния си ръст и да попречи на експанзионистичните замисли на своите съседи, шовинистичните кръгове в околните страни се заемат с усилен темпове да оползотворяват значителните си предимства, които компенсирани тяхната малочисленост спрямо най-потиснатите и обезправени през дългите столетия българи. Осъзнавайки, че могат да разчитат само на собствената си сила и мощните си регенераторни възможности, българите подеват своята борба и за възстановяването на средновековната си държава. Междувременно след като християнският Запад едва-що е “открил” и признал териториалния обхват, заеман от българската нация, при сложното протичане на Източния въпрос тя става жертва на противоречията между Великите сили. Последните недооценяват нейните възможности, вследствие на което “дипломатическият концерт” в Берлин взема решения, които имат фатални последици не само за нейното развитие, но за мира и благоденствието на народите в Югоизточна, ако не и в останалата Европа. Фактите и задкулините игри, както и извращенията и неправдите в новата и най-новата история на Балканите, са по-добре изучени и познати, отколкото тези през Средновековието. Ето защо няма да се спираме върху тях след казаното вече по-горе. Разбира се, това не означава, че те трябва да се омаловажават и да се допускат отново старите грешки и тенденциозни затъмнения на историческата истина. Това поставя принципния и практически въпрос как трябва да се извършат преценката и възприемането на различно застъпваните тези и на дадените обяснения за процесите от миналото. Досега това ставаше по решение на обсебилата властта партия и нейните органи, а преди 1944 г. се налагаше авторитетът на ръководителите на катедри в Софийския университет. Това бе напълно оправдано - от една страна поради царящия там демократичен дух, а от друга поради високата степен на подготовка, професионализъм и качества на резултатите от научно-изследователската дейност на отделни учени... Единствено правилното в наши дни и осигуряващо обективност при наличието на гласност и спазването на демократичните принципи би било като най-подходяща форма откритото обсъждане на всеки един от спорните въпроси с участието на всички специалисти в дадената област. За жалост у нас нямат дълбоки корени подобни дискусии с цел изясняването на спорните въпроси от миналото или за уеднаквяването на гледищата по тях. Не се подхващат прения и на страниците на научната периодика и в средствата за масово осведомяване. Изключение засега правят само така наречените кръгли маси и някои предавания на Българската телевизия по дадена тема и с участието на неколцина специалисти. Това може да се обясни с всеобщото безразличие и с нежеланието вместо да се получават възнаграждения за положения извънреден труд, да се създават нови неприятели. Затова и рубриците “Критика” най-трудно се подхранват с критични рецензии и се налага попълването им предимно с ласкателни отзиви. Поместените в отделните “Дискусии” на научните периодичници оценки за нови тези и опити или предложения за поправки на допуснатите и неверни обяснения остават изобщо без отговор и твърде рядко се оспорват от другомислещи и принципно несъгласни автори. Такава беше съдбата и на редица наши статии, между които : за събитията по образуването на българската държава и датирането му в 678г. /обнародвана в 1986 и 1988 в рубриката “Дискусии” на сп. “Исторически преглед”/; за федеративното устройство на българо-славянската държава в началния ѝ период в сп. “Правна мисъл” от 1981г. ; за съдбата на българския северозапад през IX в. и мисията, възложена от Византия на св. св. Кирил и Методий сред отцепилите се от България поради въведената в нея централизация моравци, които се числели към племенната група, съставила българската народност - доклад, който

изнесох на сесията по случай 1100 годишнината от смъртта на св. Методий в Софийския университет и бе обнародван, впоследствие в т.IV на Кирило-Методиевски студии. Правилните решения, до които би се стигнало по пътя на задълбочени прения, биха се наложили обществено и ще следва да се възприемат от нарочна комисия, овластена с правото да одобрява учебните помагала и програми. Тя ще се яви и като компетентен контролен орган в своята си област. За по-правдивото и цялостно представяне на родната история не би било достатъчно само отстраняването на всички грешки и извращения. За осигуряването на добрия резултат следва да се обърне внимание и на някои други основни положения, отнасящи се до подготовката на преподавателите по история и за внасянето на по-голяма активност в учебния процес. В тази насока ще припомним, че до 1944г. бе обичайно студентите-историци в Софийския университет и педагогическите институти да избират за своя втора специалност география. След тази дата по партийни пропагандистки съображения обаче им бе наложено да заменят географията с философия. Така сталинистите воюваха срещу неприемливите за марксизма-ленинизма “сектантски” учения - географизъм, географски детерминизъм, геополитика и др., чиито привърженици в някои случаи се увеличаха, като абсолютизираха иначе безспорното влияние на природната среда за развитието на обществото и неговото стопанство. Отклоняването на преподавателите по история от географията доведе до редица неблагоприятни промени в учебния процес, тъй като за събитията се съдеше почти изключително по тяхната хронология и много рядко те се локализираха. Така се пренебрегваха пространствената страна и местните условия в историческия процес. Същевременно се подценяваше картата като онагледяващо помагало. Може да се каже, че тя беше внасяна в часа по история само по изключение. Така учениците и студентите престанаха да си служат с нея с лекота, което ги лиши от необходими за съвременния човек практически умения с широко приложение, а обучението - от възможността за активизиране и по-пълно запаметяване на материала с помощта на зрителната памет и от развитието на графически израз, но това е отделна и съвсем немаловажна тема.